

Latinska verb med stam på -c ger valproblem i svenskan

Valet mellan c eller k är ett ofta återkommande problem i medicinsk terminologi. Denna gång gäller det latinska verb med stam på -c.

Både läkare och sekreterare har bett om hjälp i valet mellan *dislocera* och *dislokera*, mellan *resecera* och *resekera* samt mellan *indicera* och *indikera*.

Omkring 15 vanliga verb i latinet har stam på -c. Deras substantiv slutar i regel på -tion, som antingen föregås av a – som i dislokation – eller följer direkt på c, som i reduktion. I dessa fall gäller naturligtvis k-uttal och k-stavning i svenskan. De motsvarande verben slutar alla på -era. Före den mjuka vokalen e borde alltså c mjukas upp till [s]. Men som vanligt har »smitta», eller med en språklig term analogi rubbat cirklarna. Substantivets [k]-ljud smittar ofta av sig på verbet.

Verb kan vackla

I stort sett har varje verb »bestämt sig» för det ena eller andra uttalet. Sammansättingarna med *ducere* (föra, leda) har alltid k i substantivet och c i verben: adduktion – adducera, deduktion – decucera, introduktion – introducera, obduktion – obducera, produktion – producera etc.

Ett verb som *secare* (skära) däremot tycks ha bestämt sig för k: dissektion – dissekera, resektion – resekera. Att använda olika stavningar för [s]-ljudet i samma ord och med bara ett e emellan, det trasslar lätt till stavningen och talar nog också emot *resecera*.

Vissa verb vacklar såsom *dicere* (säga): *abdikera* och *indikera*, men *dedicera*, *indicera* och *predicera*.

Olika betydelser

Någon gång utnyttjas skillnaden till olika betydelser: *indikera* har en allmän innebörd av »visa», »ge utslag», medan *indicera* ju har fått en mer medicinsk användning i betydelsen »motivera», »berättiga», oftast om ett ingrepp eller en medicinering. Motsatsen är som bekant *kontraindicera*.

Resekera har redan plats i k-fällan. Där tror jag även *dislokera* passar bäst. Sedan länge etablerat är *allokera*, så

det är naturligt att behandla *dislokera* på samma sätt. Lindskog och Zetterberg skriver också i Medicinsk terminologilexikon verbet med k i artikeln om dislokation: »... de sägs då vara *dislokerade*, förskjutna».

Hans Nyman
fil lic, språkrådgivare,
Svenska Läkaresällskapet,
Stockholm

»Baktankar» om stjärten

Svenska Läkaresällskapets språkvårdare Hans Nyman tar i Läkartidningen 47/95 upp frågan om den anatomiska terminologin beträffande den latinska respektive svenska benämningen på människans bakdel. Han finner därvid både luckor och felaktigheter.

När det gäller användningen av vissa uttryck befinner sig t ex många läkarsekreterare i »dåligt sällskap» med både Nationalencyklopedin och Bra Böckers Lärlexikon. I dessa båda böcker står det t ex: »*glutaeus*, anatomisk term för sätesregionen», vilket inte är språkligt korrekt. Jag (BS) tar på mig skulden för att representera det »dåliga sällskapet». Tyvärr blir man ofta tvungen att formulera sig mycket kort vid den här typen av uppslagsord. En mer korrekt formulering hade varit »*glutaeus*, anatomisk term för något som hör till sätesregionen».

Vi instämmer helt i Nymans påpekande att adjektivet *glutaeus* här felaktigt fått språklig karaktär av att vara ett substantiv. I rättvisans namn bör dock påpekas att i de båda uppslagsböckerna även en korrekt latinsk benämning på sätesregionen ingår, nämligen *regio glutaea*, något som Nyman utelämnar i sitt citat, vilket därigenom blir något ofullständigt.

Vi instämmer också i Nymans avrådan från att använda »*gluté*» som term för skinkan (klinkan). En korrekt latinsk benämning på skinkan är *natis* (singularisform) respektive *nates* (pluralis; skinkorna, bakdelen, stjärten).

Nates skulle då avse bakdelen i sin helhet, lika med *regio glutaea*, medan *natis* avser ena stjärthalvan.

Genom att använda singula-

risformen kan man skriva höger respektive vänster *natis* och på så vis precisera lokalisationen. I stjärten finns ju dubbel uppsättning av muskler, nerver och kärl som är symmetriskt fördelade, och ibland vill man kunna ange såväl sida som singularis- och pluralisform.

I någon mån gäller motsvarande förhållanden när man talar om hjärnan, som kan betraktas både som en enhetlig struktur och som en parig, bestående av två hjärnhalvor (hjärnhemisfärerna).

Användningen av rent svenska ord kan ibland vålla bryderi, om de inte är allmänt kända. Detta är fallet med klinkan. För några år sedan kunde man i en tidning läsa att en man skadats på ett bygge och därvid »fått en klinka i skinkan». Vid rapporteringen från olycksplatsen användes omväxlande orden *skinka* och *klinka* när skadan beskrevs. Eftersom rapportern endast hört ordet *klinkan* i betydelsen stängningsanordning på en dörr antog han att något metallföremål trängt in i skinkan vid olyckan!

Birger Bergh
professor i latin, Lund
Bertil Sonesson
docent i anatomi, Lund

Kommentar om baktankar och runda ord

Stort tack till Birger Bergh och Bertil Sonesson för deras framlagda baktankar! Något som kan likna en lapsus i Nationalencyklopedin [1] är ett så ovanligt fynd att det är lätt att bli litet upphetsad och därmed onyanserad. Texten nämner helt korrekt »*regio glutaea*», så den som läser artikeln får säkert allt klart för sig. Det vare mig också fjärran att klassa Nationalencyklopedin eller Bra Böckers Stora Lärlexikon [2] som »dåliga sällskap». För den vetgirige gives knappast mera givande sällskap.

Natis och clunis

Särskilt glad blev jag över att få räkna in två tunga namn bland motståndarna till termen *gluté*. Låt oss göra 1996 till ett *gluté*frött år! Men vad kan sät-

tas i dess ställe? Om vi i vanlig ordning skall ha anatomiskt latin, då är *natis*, pluralis *nates*, ett förslag värt allt stöd. Även *clunis*, pluralis *clunes*, är ju ett gammalt latinskt namn på skinkan. Jag nämnde ingen av dessa termer i tron att de var så ute ur medicinterminologin att de är omöjliga att lansera. Dessutom letade jag i första hand efter en ersättare till *gluté*, alltså en term att använda i svenska sammanhang.

För den som inte finner *skinka* eller *klinka* stilenliga i medicinsk text finns därför möjligheten att tala t ex om »en kontusion i höger *natis*» ungefär som de latinska namnen kvarstår i uttryck av typen »en tumör i *penis*» eller *testiscancer*. Både *clunis* och *natis* finns i Medicinsk terminologi [3] och i Dorland [4]. Det engelska lexikonet har dessutom adjektiven »*cluneal*» och »*natal*», av vilka det sistnämnda förefaller en smula riskabelt att använda. För adjektivets del finns knappast någon anledning att ersätta *glut(a)eal(is)*.

Klinkans utbredning

Min efterlysning av klinkanvändare har inte klingat ohörd, hela sju rapporter har kommit. Det står ganska klart att *klinka* är mer spritt än jag trodde.

Ulla Söderström i Umeå skriver: »Ordet *klinkor* används om bakdelarna, skinkorna, en hel del i norra Sverige, även av läkarna.» Hon får medhåll av Bernt Ersson i Sandviken: »Termen *klinka* om glutealregionen används utbrett av befolkningen i Gästrikland. Denna term används därför i våra journaler».

Sven Andersson, »språkin-tresserad hallänning» meddelar: »*Klinka* använder jag som samlingsnamn på de aktuella två symmetriska kroppsdelarna inklusive anus. Geografiskt kan jag tänka mig att ordet *klinka*, i båda betydelserna, används i södra Halland och angränsande delar av Skåne och Småland.»

Sven-Ove Dahlsson, uppvuxen i Sörmland, kan inte erinra sig att ordet användes där. Dock minns han alldeles klart uttrycket »skavsår mellan klinkorna» från SoldF, en soldatinstruktion av äldre årgång, alltså en officiell text med riksspridning.

Inte fint nog för Stockholm?

Veveca Torrång-Carlheim, läkarsekreterare i Upplands-Väsby, rapporterar: »Ordet

»Jag» godkänt i journaltext?

klinka har jag faktiskt skrivit här flera gånger och tycker att det är mer praktiskt än gluté. Jag kommer inte ihåg om det alltid är samma doktor som säger det eller om det nyttjas av flera.»

Man vågar chansa på att den doktor som skriver klinka inte är stockholmare. En omfattande muntlig förfrågan bland mina kolleger på Språknämnden och i skolan och bland en mängd elever, både vuxna och ungdomar, visar att ordet klinka i stort sett är okänt för alla uppvuxna i Stockholm med omnejd, man vågar nog säga Mellansverige.

Denna tes får visst stöd av Anna Gibson i Haninge: »Min farfar, som dog 1958 efter ett helt liv i Nyköpingstrakten, använde ordet klinka. Jag minns också min fundering om han av pur blygsel inte vågade säga ordet skinka. Ingen annan människa sa ju klinka!»

Palle Jacobsen i Karlskoga berättar följande: »Under min utbildning lärde jag att bakdelen som sådan heter nates (pluralis) och natis (singularis). Nu finns ju även orden clunes/clunis, som ju faktiskt påminner litet om ordet klinka.»

Den första upplysningen var intressant. Likheten mellan clunis och klinka är slumpartad, orden är inte släkt.

Gott om alternativ

Summa summarum: det finns gott om ersättare till gluté, att bruka både i rent latinsk och i svensk kontext. Att ren svenska kan vara praktisk, det visar en av mina egna sjukjournaler. (Det är första och sista gången jag tar upp en sådan, läsarna av »Medicinens språk» förväntar sig nog intressantare ämnen.)

För två år sedan fick jag i vänster klinka en bula, som till slut diagnostiserades som en bursit, troligen orsakad av nötning mot en feldesignad cykelsadel. Några tappningar plus en kortisoninjektion fick bukt med den. Både behandling och bemötande på sjukhuset var i toppklass, ändå sekretessbeläggs här alla namn. Vid första besöket skrev läkaren en remiss till röntgenavdelningen. Där stod »röntgen av vä. glutealregion».

Nedkommen till röntgen möttes jag av sjuksköterskans instruktion att lägga huvudet under apparaten, eftersom hon ju skulle röntga vänstra sidan av halsen. Därpå följde ett förtäat ögonblick då mina kunskaper i medicinsk terminologi var till praktisk, om än inte liv-

räddande, nytta. Hur gluteal kunnat lyftas upp till dessa äldre regioner undrar jag ännu över, kanske har engelskans »glutton» eller franskans »glouton» spökat. Båda betyder »storätare» och som adjektiv »glupsk». Och det latinska verbet »glutire» betyder svälja, sluka.

Från baktankar till runda ord

Ovan nämnde Sven-Ove Dahlsson slutar sitt brev: »Efter 25 år i Skåne reagerar jag fortfarande på det skånska ordet ballen (med akut accent som i skallen, nallen), pluralis ballar, här allmänt brukat för skinkan. För mig är ballen benämning på kroppsdelen mitt emot de båda skinkorna. Det var nog främst bland tonårspojkar som ordet användes.»

Tack för tillägget, dvs ännu en vanlig benämning på skinkan, dock tydligen begränsad till Sydsverige, kanske bara Skåne. I danskan är balde vanligt med denna innebörd.

Som infödd stockholmare känner jag direkt igen Dahlssons »motsatta» betydelse, där balle väl får klassas som ett sk runt ord, huvudsakligen brukat i mer maskulina miljöer. Gibson [5] översätter till penis. Svenska Akademiens ordbok [6] förklarar att balle är släkt med boll och att det används i »lägre talspråk» om testikel och om »arsklinka».

Enligt Hellquist [7] går både ball och boll tillbaks på den indoeuropeiska roten *bhel*, med betydelsen svälla. Samma rot finns i det grekiska *phallos*.

För åtskilliga ord gäller det att »tänka om» när man passerar den skånska gränsen. Folklig terminologi kan vara väl så knepig som latinsk-grekisk.

Hans Nyman
fil lic, språkrådgivare,
Svenska Läkaresällskapet,
Stockholm

Litteratur

1. Nationalencyklopedin. Band 7. Höganäs: Bra Böcker, 1992: 529.
2. Bra Böckers Stora Läklexikon. Band 4. Höganäs: Bra Böcker, 1993:88.
3. Lindskog BI, Zetterberg BL, red. Medicinsk terminologi lexikon, Stockholm: Nordiska Bokhandeln, 1981.
4. Dorland's Illustrated medical dictionary. Philadelphia: W B Saunders, 1985.

5. Gibson H. Svensk slangordbok. Andra upplagan. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1988.
6. Ordbok öfver Svenska Språket utgifven av Svenska Akademien. Andra bandet. Lund: Gleerups, 1899.
7. Hellquist E. Svensk etymologisk ordbok. Tredje upplagan. Lund: Gleerups, 1948.

Översätt »imaging» med avbildning

I Läkartidningen 34/95 frågar Torgny Greitz vad »imaging» skall heta på svenska och berättar att Erik Lindgren försökt lansera nykonstruktionen »bildering».

God vetenskaplig text utmärks av klarhet och skärpa. Detta uppnås med en enkel och klar prosa. Onödiga och konstiga ord skall undvikas. Boken »Vårdprocessen» har t ex med rätta kritiserats såsom varande obegriplig [1]. Man kan ibland förnimma en tendens att skriva krångligt för att verka finare; matlagets huvudman bedriver saneringsåtgärder inom sektorn för näringsberedningen (= far diskar i köket).

Lindgrens konstruktion »bildering» är väl i och för sig rätt, bildad men onödig. Vi har redan orden »avbild», »avbildning» och »avbild» [2, 3]. Språket är levande, men utvecklingen skall ske spontant. Om det finns behov av att komplettera avbildning med »imaging» så blir det bara så. Att skjuta in en konstgjord nykonstruktion i avsikt att stävja den spontana utvecklingen går emot hela den process som lett fram till vår nuvarande svenska.

Låt utvecklingen ha sin gång. Översätt »imaging» med »avbildning», men streta inte emot om någon säger »imaging».

Olof Lindfors
docent i kirurgi,
Grankulla, Finland

Litteratur

1. I dimma dolt... Vårdvetenskapens språk kritiserar. Läkartidningen 1991; 88: 524.
2. I Mosebok 1: 27.
3. Svenska Akademiens ordlista. Stockholm: Norstedts, 1986.

Många läkare skyr ordet jag i journaltext. Det blir i stället sådant som »Dottern har krävt att få tala med undertecknad. Undertecknad har på grund av tidsbrist inte hunnit ringa tillbaka». Varför inte skriva att dottern ville tala med mig, men jag hann inte? Undertecknad låter krystat och dessutom finns det ingen undertecknad, skribentens namn står ju överst i vänstermarginalen och inte under texten.

Kan vi skriva ordet jag? Det vore intressant att veta vad kolleger tycker, t ex Lars Erik Böttiger som verkar för modernt språk i journalen.

Gunnar Bergquist
leg läkare, Huddinge

Kommentar: Självklart!

För mig är det självklart att skriva »jag» och »mig» i en journaltext. Det helt onödiga, jag tycker direkt felaktiga, »undertecknad» kan härstamma från en falsk blygsamhet, undertryckande av »jaget» men har ingenting med modernt språkbruk att göra. Dessutom är det nästan regel att de som börjar med »undertecknad» inte tänker på att de då skriver i tredje person och felaktigt fortsätter med »jag» eller »mig», när det skall vara »han/hon» eller »honon/henne».

Det finns heller ingenting som hindrar att man skriver »jag, vi» i en medicinsk uppsats i stället för de längre och uppstyltade orden »författaren, -na». Jag vill direkt rekommendera att man använder de korta personliga pronomenen.

Det finns – både på svenska och engelska – så många egendomliga fördomar om vad som skall vara »vetenskapligt». Jag såg härom dagen en notis i Lancet (1995; 346: 1568) om att en engelsk författare hade fått ordet »birds» ändrat till »avians» med motiveringen att det skulle vara mer vetenskapligt. Många har för sig att de måste skriva »canine» i stället för »dog». Det är nonsens.

Vanlig rak och enkel svenska är det bästa vetenskapliga språket, både i journaler och uppsatser.

Lars Erik Böttiger
professor, Saltsjö-Boo